

М.М. Волошук, О.С. Жерноклєєв

РЕЛІГІЙНА ПОЛІТИКА УГОРЩИНИ В ГАЛИЧИНІ У ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ XIII ст.

Починаючи з кінця XII ст. у зв'язку з активізацією угорської і польської експансії на землі Галицько-Волинського князівства помітно підвищується роль і значення релігійного фактора в житті регіону. Наступ католицьких сусідів Галичини, окрім політичного поневолення, реально загрожував окцеденталізацією краю, що безпосередньо зачіпало інтереси православної Київської митрополії, зумовлювало її непримиренну боротьбу проти подібних тенденцій [20, с.75]

Після 1207 р., коли внаслідок чергової угорської окупації південно-західних земель Русі з Галича було вигнано Романа Ігоровича, в середовищі римо-католицького кліру, очолюваного папою Іннокентієм III, з ініціативи загарбників вперше виникла ідея окаголичення цього регіону [1, с.197; 15, с.126]. Незважаючи на те, що дана акція мала бути здійснена з благословення і під егідою Ватикану [19, с.244], Естергом сподівався використати її у власних цілях, прагнучи з допомогою латинізації остаточно утвердити свою владу в краї. Практика використання угорською королівською владою союзу з католицькою церквою як знаряддя агресивної політики була не новою, а лежала цілком в руслі традиційної як внутрішньої [12, с.64; 10, с.122; 6, с.41], так і зовнішньої політики Угорщини [28, с.210; 20, с.80].

Папа Іннокентій III у "галицькій справі" також був зацікавленою стороною, і безперечно належав до числа ініціаторів окцеденталізації. 7 жовтня 1207 р. він висилає два листи: в Естергом і Галич, які повинен був привезти папський легат Григорій – кардинал-пресвітер св.Віталіса. Це була досить авторитетна особа, про що свідчать її підписи у 1202-1207 роках на 19 буллах римської курії. Тому Іннокентій саме йому доручив проведення латинізації в Галичині [27, с.21], усвідомлюючи водночас важливість даної акції.

Листи, які віз Григорій, були різного змісту. У посланні до угрів глава католицької Церкви закликав активно зайнятись місіонерською діяльністю в некатолицьких областях Галицького князівства; натомість русів пала просив піддатись владі католицької Церкви, від якої вони віддалились, як дитина від грудей матері (не виключено, що галицькі терени були в IX-X ст. католицькими) [17, с.103; 18, с.23]. Певну увагу в листах було приділено ролі єпископів у місіонерській діяльності, питанню про примат римських пап у християнській Церкві, а також містився

заклик наслідувати приклад об'єднання Константинополя з Римом внаслідок IV хрестового походу (1202-1204 рр.). Автори листа до русів риторично запитували: "... чи не дивно виглядає, щоб частина згоджувалась з цілим і одиниця відрізнялась від загального..." [20, с.81; 7, с.143].

Проте, незважаючи на активність підготовки до справи латинізації галицьких земель, дана спроба зазнала невдачі. В той час, коли Григорій перебував у дорозі до Естергому, Роман Ігорович визволився з полону і повернув собі Галич. Ім'я папського легата відтоді зникає з іноземних документів, а в руських джерелах взагалі не згадується, тому Ю.Ю.Свідерський робить припущення, що він помер в Угорщині [20, с.81], так і не виконавши своєї місії.

Наступна можливість для окцеденталізації Галичини з'явилась в угрів в результаті укладення у 1214 р. Спішської угоди, за якою угорський король Андрій II та краківський князь Лешко Білий поділили між собою даний регіон. Прагнучи міцно утвердитись на захоплених землях, естергомський володар одразу ж звертається з листом до папи Іннокентія III: "... належить знати вашій святості, що вельможі і народ Галичини покірно молять нас, щоб ми поставили над ними королем сина Коломана, що мають намір і надалі залишатися в єдності зі святою римською Церквою і в послушенстві їй... просимо, отже, Вашу святість, доручити достойному отцю нашому Іоанну естергомському архієпископу, щоб він силою апостольської влади згаданого нашого сина помазав їм на короля і взяв у нього присягу, що буде вірний святій римській Церкві..." [20, с.84]. При цьому в посланні до папи був один важливий нюанс: "...притому, однак, що буде дозволено їм в іншому від свого власного (грецького) обряду не відходити" [19, с.246; 7, с.143].

Таким чином, король підкреслював особливу важливість саме унійності, хоча на практиці, як виявилось пізніше, не відрізняв її від окатоличення.

Водночас Ю.Ю.Свідерський доводить, що Андрій II змусив присягнути сина лише для того, щоб перед спокусою галицького трону той не навернувся до грецького обряду [20, с.85], хоча, на нашу думку, сильна угорська знать, яка оточувала Коломана, сама б не дозволила йому зробити цього за будь-яких обставин. Швидше всього, присягнувши Риму, королевич би прискорив процес легітимізації свого правління з боку папи.

На зламі 1214-1215 рр. король, отримавши з Ватикану згоду на впровадження унії в Галичині, одразу ж почав втілювати її в життя. Досить красномовно це відобразили руські літописці: "... літа 6722

угорський король посади сина свого у Галичі, й церкви перетвори в латинську службу...” [8, с.22; 5, с.313; 9, с.51]. “...Король угорський посадив сина свого у Галичі, єпископа і священників прогнав з церкви і своїх священиків привів латинських на службу...” [16, с.181; 14, с.112]. В результаті такої діяльності у Галичині виникають перші осередки католицизму, тому не випадково М.Чубатий назвав дану спробу впровадження окцеденталізації першою церковною унією [25, с.85; 8, с.22].

З ним не погоджується Ю.Ю. Свідерський, який сумнівається в тому, що угри зберігали грецький обряд [20, с.85] і, на нашу думку, цілком слушно, адже відомо, що велика кількість антиугорських повстань, які виникають саме на зламі 1214-1215 років, були спровоковані не тільки політичним, але й релігійним гнітом [13, с.374; 2, с.19].

Таким чином, вірогідніше, що Андрій II реально прагнув здійснити в Галицькому князівстві не унію, а латинізацію.

Папа, прагнучи в'яснити ситуацію, відсилає в Галичину легата із запрошенням руських єпископів на IV Латеранський собор, який мав відбутися восени 1215 року. Проте король не пропустив його на Русь, мотивуючи це тим, що галичани піднялись на повстання проти Коломана, а така ситуація була б загрозовою для життя легата. Поряд з ним Андрій пообіцяв взяти на себе справу залучення єпископів на собор, хоча водночас, як вказує М.С.Грушевський, “... постарався це захистити” [3, с.33].

В цілому, король Угорщини залучився підтримкою Іннокентія III лише з однією метою – коронувати Коломана і узаконити його правління в Галичині. Справа унії була придумана тільки для залучення папи до відповідної політичної комбінації. Реально ж Андрій II прагнув втілити в життя відкриту окцеденталізацію, щоб через ідеологічні чинники укріпити своє правління в даному регіоні. Унія, згідно з версією М.Чубагого, перетворилася в “історичну ефемеризу” [25, с.85; 23, с.24; 24, с.19].

Природно, що релігійна політика угрів дуже негативно відобразилася на їхньому становищі в князівстві, тому що “...Коломан привів із собою єпископів папезських, які стали галичан віри папезської вчити, але галичани цього не слухали, їх проклинали... Це призвело до великої образи, і стали важко жалітися на безсоромні змушування папістів, особливо з взяття ними двох церков та образу єпископа галицького...” [21, с.193; 22, с.27]. Весь процес насаджування католицизму сприяв поширенню серед місцевого населення різко антиугорських настроїв. Як наслідок, на літо 1215 року в Галичині вибухнув цілий ряд повстань проти угорських загарбників [20, с.86; 9, с.51].

Андрій II, усвідомлюючи загрозу втрати галицьких земель, сам вирушає з військом на Русь, водночас відсилаючи через папського легата листа до Іннокентія III з проханням прискорити коронацію Коломана: "... відомо, що останнім часом народ Галичини, зломивши присягу вірності, не лише відступив від свого короля, але також, зібравши військо з довколишніх русинів, обложив твердиню Галича, в якій перебуває наш один син з небагатьма, через те ми змушені негайно вирушити в ці краї. Тому з причин воєнної пори неможливо було посилати вашого легата в це заворушення, відіслали його до Вас, беручи на себе обов'язок, як Бог уділить нам милосердя, прислати руських єпископів на собор..." [20, с.86]. Крім цього, король просив вирішити угро-польське протиріччя, яке виникло внаслідок анексії Естергомом Західної Галичини, відновивши, таким чином, союзництво Андрія II з Лешком Білим [3, с.32]. Проте, основна увага акцентувалась на необхідності прискорення коронації Коломана, після чого той мав стати "...для своїх підданих більш любимим, а окрім того, корона, прислана папою, сприяла б утвердженню його становища серед сусідів..." [20, с.86], при цьому, фактично, маючи на увазі лише Малопольщу, оскільки руські князі з подібними фактами мало рахувались [3, с.33].

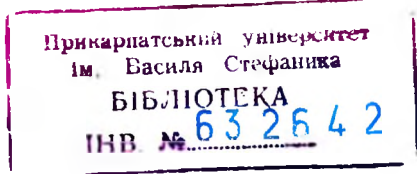
Пізньої осені 1215 р. син Андрія II був коронований у Галичі, після чого, у зв'язку із загрозою народних виступів, угорський володар забрав його в Естергом [19, с.246; 9, с.50]. Повстання було придушено і галицький регіон надалі залишався під контролем Угорщини, виразником інтересів та соціально-політичною опорою якої була потужна проугорська група бояр на чолі із Судиславом. Протягом кількох наступних років "галицьке питання" вже не було для Андрія II настільки актуальним, а тому, відчуваючи стабільність у східному регіоні своєї держави, він навіть взяв участь в V хрестовому поході (1217-1218) [4, с.405].

Проте король не зумів у той же час відновити союз з Лешком Білим, а це в кінцевому підсумку призвело до втрати Галичини. Польський князь двічі звертається за допомогою до свого свояка – новгородського володаря Мстислава Мстиславовича Удатного у 1215 та в 1219 рр. з проханням відвоювати в угрів галицькі терени [9, с.52]. "...Лестько же сжалися о срамоте своей и посла к Новогороду по Мстислава и рекл брать ми еси поиди и сяде в Галичи..." [11, с.511]. Той, слушно вибравши момент, рушив у похід і в 1219 р. відвоював Галич. Судиславу та палатину Бенедикту довелося втікати, так і не організувавши оборони столиці [3, с.36; 26, с.575].

Таким чином, спроба політичного поневолення та оксиденталізації галицьких земель з боку угорської держави протягом першої чверті XIII сто-

ліття зазнала невдачі. Цьому сприяла не тільки непослідовність дипломатії угорського короля, що призвела до розриву його союзу з Польщею, але й недооцінка ним справи церковної унії та відверто антируська релігійна політика. Її наслідком стали численні повстання галичан проти угорського панування, які не дозволили Андрію II зміцнити своє становище і остаточно утвердитись в регіоні, послаблювали його внутрішньополітичні та зовнішньополітичні позиції.

1. Брайчевський М.Ю. Утвердження християнства на Русі – К.: Наукова думка, 1988. – 259 с.
2. Галицько-Волинський літопис. – Львів: Червона калина, 1994. – 253 с.
3. Грушевський М.С. Історія України-Руси в 10 т., 11 кн. – К.: Наукова думка, 1993. – Т.3. – 544 с.
4. Заборов А.И. Крестonosцы и их походы на Восток. – М.: Учпедгиз, 1962. – 320 с.
5. Ипагская летопись // ПСРЛ. – М.: Издательство восточной литературы, 1962. – Т.2. – 1047 с.
6. Історія південних і західних слов'ян. – К.: Вища школа, 1987. – 450 с.
7. Історія релігії в Україні. – К.: Знання, 1999. – 384 с.
8. Історія християнської Церкви на Україні. – К.: Наукова думка, 1991. – 104 с.
9. Котляр М.Ф. Данило Галицький. – К.: Наукова думка, 1979. – 185 с.
10. Кузич-Березовський І. Жінка і держава – Львів: Світ, 1994. – 286 с.
11. Лаврентьевская летопись и Суздальская летопись по Академическому списку // ПСРЛ. – М.: Издательство восточной литературы, 1962. – Т.1. – 580 с.
12. Литаврин Г.Г., Флора Б.Х. Принятие христианства народами Центральной и Юго-Восточной Европы и крещение Руси: некоторые сравнительные сопоставления // Советское славяноведение. – 1988. – №4. – С.60-67.
13. Літопис Руський. – К.: Дніпро, 1989. – 590 с.
14. Московский летописный свод конца XV века // ПСРЛ. – М.-Л.: АН СССР, 1949. – Т.25. – 464 с.
15. Огієнко І. Хрещення українського народу // Київська старовина. 1992. – №2. – С.110-121.
16. Оксюк И.Ф. Первые столетия христианства на Руси и Латинский Запад // Тысячелетие крещения Руси. – М., 1988. – С.181.
17. Пастернак Я. Ранні слов'яни в історичних, археологічних та лінгвістичних дослідженнях – Торонто – Париж – Мюнхен, 1975. – 150 с.
18. Пастернак Я. Старий Галич – Івано-Франківськ: Плай, 1998. – 347 с.
19. Пашуго В.Т. Внешняя политика Древней Руси. – М.: Наука, 1968. – 472 с.
20. Свідерський Ю.Ю. Боротьба південно-західної Русі проти католицької експансії в X-XIII ст. – К.: Наукова думка, 1983. – 128 с.
21. Татищев М.Н. История Российская в 7 т. – М.-Л.: АН СССР, 1962. – Т.3. – 334 с.
22. Устюжские и Володарские летописцы ХУІ-ХУІІ вв.// ПСРЛ. – М.: Наука, 1982. – Т.37. – 228 с.
23. Чубатий М. Західна Україна і Рим в XIII ст. у своїх змаганнях до церковної унії // Записки НТШ. – Львів, 1917. – Т.123-124. – С.18-23.
24. Чубатий М. Історія Української Церкви. – Присберг, 1946.
25. Чубатий М. Князя Русь та виникнення трьох східно-слов'янських пацій – Париж, 1964. – 159 с.

26. Советская историческая энциклопедия в 16 т. – М.: Советская энциклопедия, 1969 – Т.12. – 971 с.
27. Winter E. Russland und das Papsttum. – Berlin 1960. – B.1. – S.21-22.
28. Encyclopaedia Britannica in 24 v. – Chicago, London, Toronto, 1961 – V 3

Voloshchuk M., Zhemokleyev O.
RELIGIONS POLICY OF HUNGARY IN HALYCHYNA IN THE FIRST QUARTER
OF THE 13th CENTURY

The article provides the analysis of the regional policy of the Hungarian kingdom in Halychyna in the first quarter of the 13th century. It illuminates the causes of the Hungarians failure to conquer this region and shows the role of the religious factor in this struggle. The failure of Hungarians to realise their expansionist plans were accounted to for not only by their in coherent diplomatic efforts which disrupted the alliance with Poland but also by understanding the power of the Uniate Church and thoroughly anti-Ukrainian religious policy. All these circumstances coupled with other factors did not allow Andrew the Second, a Hungarian King, to gain a foothold in the region.